

NÁDHÁZI LAJOS

A népművelés munkásairól

Ha a népművelés egyes területeit vizsgáltuk, vagy különböző fórumokon vitattuk, igen gyakran a tárgyi és személyi feltételek körül sűrűsödtek a problémák. Számtalanszor megállapítottuk, hogy a népművelés személyi feltételei nem felelnek meg a követelményeknek, a társadalmi elvárásoknak. Több helyen kifejezésre jutott, hogy a népművelés személyi gyengeségei – más gátló tényezőkkel találkozáva – lassítják a korszerű népművelés kialakulását.

Az elhangzó vélemények, a vizsgálódások mindig csak egy-egy részterület oldalairól ragadták meg a népművelés személyi állományát, és egy vagy csupán néhány szemszögből próbálták az állításaik objektivitását igazolni. Több más tényező mellett, talán az egyoldalú vélemények kevésbé meggyőző volta is hozzájárult, hogy a népművelésünk továbbfejlesztésének fontos kérdései között a legutóbbi időkig nem kapott kellő helyet a káder és személyzeti munka. A népművelés iránti társadalmi elvárások növekedése, a szocialista kultúra fejlesztésének és terjesztésének követelményei, különböző fórumokon elhangzó vélemények helytállóságának megállapítása ösztönzött bennünket a népművelésben dolgozók helyzetének, körülményeinek mélyebb vizsgálatára.

A vizsgálatnál az volt a célunk, hogy pontosan feltárjuk: a népművelésben dolgozók milyen mértékben felelnek meg az irányukban támasztott társadalmi elvárásoknak, melyek azok a tényezők, amelyek a személyi fejlődésüket, hatékony munkavégzésüket segítik, esetleg gátolják. Tapasztalatokat kívántunk szerezni a népművelési tevékenység eredményességében realizálódó személyzeti munka szintjéről.

A népművelők helyzetének feltárásánál, elemzésénél figyelembe vettük az MSzMP. Politikai Bizottságának a káder és személyzeti munkára vonatkozó alapelveit, meqyénk népművelésének sajátos körülményeit, fejlődését, az országosan érvényesülő tendenciákat és kialakult szinteket.

A vizsgálatot kérdőíves módszerrel folytattuk, de a kapott értékeket, válaszokat a személyes és csoportos beszélgetések során ellenőriztük, és felhasználtuk a vizsgálatot végző vezető beosztású népművelők konkrét ismereteit is. A vizsgálat során a következő alapvető kérdésekre kívántunk választ kapni:

Milyen a népművelők

- politikai meggyőződése, magatartása, cselekvése
- világnézeti felkészültsége
- szakmai iskolázottsága
- helytállása a gyakorlati munkában
- személyi fejlődésének lehetősége

- élet- és munkakörülménye
 - anyagi és erkölcsi megbecsülése.
- Hogyan hat a népművelés dolgozóira
- a népművelés szervezete, mechanizmusa
 - a népművelés iránti többirányú elvárás
 - a lakosság igényeinek egyre differenciáltabbá válása.

Felmérésünket 118 főhivatású, 401 tiszteletdíjas népművelőre, és 187 SzB, illetve KISZ, kulturfelelősre terjesztettük ki. A részletes elemzést csak a főhivatású népművelőkre vonatkozóan végeztük el. A Többiek során leírt tények, megállapítások, következtetések is a főhivatású népművelőkre vonatkoznak. Ahol szélesebb kört érintek, külön fogom jelezni.

A népművelők politikai kérdések iránti érdeklődésére a sajtó-olvasásuk, televízió-nézésük, és rádió-hallgatásuk alapján próbáltunk következtetni. Politikai tájékozottságukat a beszélgetések során érzékeltük. Politikai cselekvésükre, magatartásukra, helytállásukra a munkaköri feladataik végzéséből, a párt és társadalmi szervezetekben folytatott tevékenységükből következtettünk.

Az adatok és a tények feldolgozása alapján nyugodtan állíthatjuk, hogy a megyében dolgozó főhivatású népművelők a politikai kérdések iránt érdeklődnek. A legfontosabb társadalom, gazdasági és kulturpolitikai kérdésekben tájékozottak. Tájékozottságukat elsősorban a televízióból szerzik. A 66 százalékuk saját vevőkészülékkel rendelkezik. Elég jelentős a napilapok rendszeres olvasóinak száma is. A Népszabadság-ot 66 százalékuk, a Nógrád-ot 54 százalékuk, a Társadalmi Szemlé-t 17 százalékuk előfizeti. Adataink, és a szerzett tapasztalataink szerint a televízió nézőinek, a napilapok rendszeres olvasóinak száma az előfizetőknél sokkal több. Ugyanis a tájékozódásnak ezen eszközei a művelődési intézményekben rendelkezésre állnak és a lehetőségekkel többen helyesen élnek.

Az említettek ellenére sem lehet a politikai tájékozottságot gyengeségektől teljesen mentesnek itélni. A nagyfokú elfoglaltság miatt még több népművelő elmulasztja a politikai kérdések folyamatos figyelemmel kísérését, az összefüggések, a mozgatóerők céltudatos keresését. Ez a körülmény esetenként kihat a politikai állásfoglalásukra, cselekvésükre.

Ha a politikai cselekvésüket és magatartásukat szemléljük, egészében, jobb mint más értelmiségi rétegeké. A 40 százalékuk tagja a pártnak, többen vezetői tisztséget töltenek be. Az 5 százalékuk kivételével aktívan tevékenykednek a különböző tömegszervezetekben. Az 55 százalékuk pedig tömegszervezeti, vagy tömegmozgalmi vezetői tisztséget tölt be. Ezek közül többen írási vagy megyei vezetőtisztületekben választott vezetők. A 35 százalékuk munkaidőn túli társadalmi tevékenysége meghaladja az átlag heti 5 órát. Ehhez feltétlenül hozzá kell számítani, hogy a írási, megyei irányító apparátusban, a községi intézményekben dolgozók munkaköri elfoglaltsága is igen gyakran (vidéki utak, rendezvények stb.) több mint napi nyolc óra.

A népművelők politikai cselekvése tükröződik a legfontosabb politikai akciókban történő aktív részvételükön is. Szinte kivétel nélkül, odaadással dolgoztak

a nagy politikai évfordulók méltó megünneplésén, de ott találhattuk őket az elsők között a választási tevékenységekben és az emberiség békéjét fenyegető agresszió elleni kiállást szervezők között is.

A politikai érdeklődésüket és helytállásukat elsősorban a párt politikájának helyes elvei, és egészében eredményes gyakorlata motiválja. A szilárd politikai meggyőződés alapjait adó világnézeti ismeretekkel csupán egyrésztük rendelkezik. Marxista világnézeti műveltsége csak az 51 százalékuknak van. A marxista műveltség képzést nyújtó intézménytípusok szerinti megoszlása a következő:

2 éves pártiskola	1 fő
1 éves pártiskola	5 fő
Marxista Fsti Egyetem szakosító	2 fő
Marxista Fsti egyetem	10 fő
5 hónapos Pártiskola	2 fő
Egyetem Marxizmus Államvizsga	19 fő
Főiskola Marxizmus Államvizsga	21 fő
Tanítóképző Marxizmus Államvizsga	10 fő

Átfedés (10 fő) felsőfokú állami vezetésű személynél van. A marxista ismereteket a fentebb felsorolt intézménytípusokban jelenleg 21 személy gyarapítja. Közülük hatan már eddig is rendelkeztek alacsonyabb szintű marxista végzettséggel.

A népművelők ideológiai iskolázottságával nincs mindig összhangban a gyakorlati életben, tevékenységben megnyilvánuló magattartás, állásfoglalás. A tanult marxista ismeretek alkalmazási szintje személyenként igen jelentős eltéréseket mutat.

Az ideológiailag felkészült népművelők közül többen, széleskörben és meggyőzően hirdetik a szocializmus eszméit. Ezek a személyek a tevékenységük során, a kulturális termékek megítélésével, érzékeny, bátran és hatékonyan reagálnak az antimarxista megnyilvánulásokra. Gyorsan felismerik a társadalmi mozgás következtében felmerülő problémákat, törekednek azok helyes megválaszolására, és megoldásuk útjai keresésére.

Találkozunk viszont olyan felsőszintű marxista iskolázottsággal rendelkező népművelőkkel is, akik az egyes elméleti tételeket mechanikusan próbálják a valóságra ráilleszteni. Akadnak olyanok is, akik önkényesen egymás mellé tett, valóságkelemek felhasználásával téves elméleti konstrukciókat alkotnak. Ezeknek a személyeknek a tévelygéseik azért is veszélyesek, mert a környezetükben nem egyszer ideológiailag képzetteknek tekintik őket, jelentős a befolyásuk és így hibás nézeteikkel nem mindig mernek szembeszállni.

Más a helyzet az ideológiailag kevésbé képzett, esetleg csekély művészi és esztétikai ismeretekkel rendelkező népművelőknél. Körükben még a több gyakorlati tapasztalattal bíró és a népművelés praktikus vonásait jól ismerő egyéneknél is találkozunk az ideológiai munka gyengeségeivel. Nálunk a leggyakrabban előforduló negatív jelenségek, a marxista világnézet céltudatos terjesztésének elhanyagolása, az egyes művek és rendezvények megítélésénél a marxista ideológiai értéktétel figyelmen kívül hagyása, a kétesértékű kulturális termékek, megnyilvánulások megtűrése.

Ezek a népművelők a világnézeti és politikai nevelést gyakran a konkrét körülményektől elvonatkoztatva végzik. Nem látnak tisztán, így nem is töreked-

nek helyes választ adni olyan – napjainkban és megyénkben is felmerülő – társadalmi és erkölcsi kérdésekre, mint a munkásosztály és a párt vezetőszerpének érvényesülése a szocializmus győzelme után, a demokrácia és a diktatúra elvi és gyakorlati megvalósulásának problémái, a szocialista demokrácia értelmezésének kérdései. Némelyiküknél a hazafiság, a proletárinternacionalizmus, a nacionalizmus kérdéseinek megítélésében a problémák tisztázása érdekében tett erőfeszítéseink ellenére is – még találkozunk polgári nézetekkel.

Tapasztalatunk szerint népművelők világnézeti felkészültségében még fellelhető gyengeségek, alapvetően két eredőre – az ideológiai iskolázottság hiánya és a marxista ismeretek alkalmazásainak alacsony szintjére – vezethetők vissza. A gyakorlati tevékenységben elkövetett tévedésekhez a két alapvető eredőn túl hozzájárul még az is, hogy a népművelők egy részének nem elég fejlett az egyes dolgok, jelenségek közötti összefüggéseket felismerő készsége és gyenge a problémalátóképesége. Szerepet játszik a közvetlen környezet állandó hatása, az érzelmi beállítódásuk, a tapasztalataik minősége, gazdagsága és nem utolsósorban a szakmai ismeretük szintje is.

A szerzett tapasztalataink a népművelők világnézeti felkészültségére vonatkozóan úgy érzem csak megközelítik a problémákat. A népművelő tevékenység tudatformáló jellege miatt viszont nagyon szükségesnek tartom, hogy ne álljunk meg ezen a szinten, hanem a párt, az állami és tömegszervezetek a jövőben tekintsék alapvető feladataik egyikének a népművelésben dolgozók ideológiai felkészültségének, megnyilvánulásainak elemzését, a marxista világnézet tudatos, módszeres terjesztésére történő felkészítését.

A népművelők általános és szakmai képzettsége az állami képesítési rendelet megjelenése óta (1963) fokozatosan emelkedik. A megüresedő és az újonnan létesített munkakörök többségébe magasabb végzettségű személyek kerültek.

Az 1968. március 1. állapot szerint a legmagasabb állami és szakmai végzettség a következő képet mutatja. (Az első szám a végzetteket, a második szám a jelenleg tanulókat jelzi).

Intézmény tip.	Állami iránítás	Tömegszerv. kult. irány.	Kultúro. dolgozó	Könyvtár dolgozó	Múzeológus	Moziz. dolg.
VIII. általános	—	—	7	5	—	5
Érettségi	2	—	16	24	1	4
Főiskola	7	—	6	15	2	—
Egyetem	3	5	3	7	6	—

A kimutatás csak úgy ad teljes képet, ha figyelembe vesszük, hogy az érettségizettek közül 12 könyvtáros rendelkezik a beosztásához szükséges középfokú könyvtárosi tanfolyam végzettséggel. Az egyes munkakörök betöltéséhez szükséges végzettséget meghatározó állami képesítési rendeletnek a népművelők

56 százaléka felel meg. A munkaköre betöltéséhez szükséges iskolai végzettséggel nem rendelkezők közül 13 fő tanul magasabb szakmai képzettséget nyújtó intézményekben.

Ez a helyzet, ha folyamatában nézzük alapjában elfogadható. Ha azonban a népművelés jelenlegi követelményeiből, vagy a jövő már ma is körvonalazható elvárásaiból közelítjük meg, egyáltalán nem lehetünk elégedettek. Már csak azért sem tarthatjuk e helyzetet megnyugtatónak, mert a legáltalánosabb képzettségű népművelők éppen azokon a helyeken – kulturothonokban, könyvtárakban – dolgoznak, ahol a lakosság közvetlen kapcsolatba kerül a kulturális értékekkel.

A kialakult helyzetet bonyolítja, hogy a képesítési rendelet szerinti iskolázottsággal rendelkezők egyrésze a szerzett ismereteit nem mindig tudja kellően hasznosítani. Az egyetemről kikerülő fiatalok egyrésze csak ideális feltételek között képzelik el a munkájukat és az esetenként előforduló eredménytelenségeik okát kizárólag a körülményekben keresik. A tanítóképző népművelés szakán végzetek, helyenként a kellő segítségnyújtás hiányában a falusi kulturothonok önálló irányítását alig képesek megoldani.

Az egyetemeken és tanítóképzőkben végzett egyes fiatalok munkájának kezdeti eredménytelenségei sajnos erősítik a – helyenként még megtalálható – szakmai hozzáértést lebecsülő nézeteket. Így a községeink egy részénél szívesebben állítják be az általános szervezési gyakorlattal rendelkező vagy egy-egy művészeti ág iránt vonzó egyébként képzetlen kádereket.

Az említett problémák megoldása elég összetett. Az egyetemi, tanítóképző intézeti oktatásnak a távlatokra történő felkészítéssel egyidőben helyes lenne gondot fordítani, a munka követelményei közötti helytállásra való felkészítésre is. A megyei, járási irányító szerveknek pedig többet kellene foglalkozni a népművelői munka helyes megítélésével, az okkal vagy ok nélkül kialakult és helyenként ma is felmerülő lebecsülő nézetek felszámolásával.

A népművelés irányítóitól nagyobb következetességet, határozottságot – ha szükséges a kellemetlen viták vállalását is – igényel a képesítési utasítás követelményeinek érvényesítése.

Az ideológiai és szakmai képzettség és a rajtuk nyugvó magatartás, állásfoglalás csak az alapja lehet a sikeres tevékenységnek a gyakorlati beválásnak. A népművelői hivatás eredményes gyakorlásához a különböző munkakörök jó ellátásához sok adottságra, e pálya által szükségszerűen megkövetelt készségre van szükség. A népművelésben dolgozók egy része – főleg a kevésbé iskolázottak – ma még nem rendelkeznek a munka eredményes végzéséhez szükséges összetett készségekkel. Hiányzik náluk a társadalmi változásokra történő gyors reagálásnak a kedvező körülmények azonnal hasznosításának képessége. Az elmúlt években pl. igen hosszú időt vett igénybe, hogy a községekben dolgozó népművelők a televíziót segítőknek, barátoknak és ne a munkájukat gátló tényezőnek tekintsék. Az új gazdasági irányítási rendszert is többen kizárólag csak a népművelésre fordítható anyagi eszközök oldaláról szemlélték és nem vették észre, milyen jelentősen befolyásolhatja az emberek gondolkodását, életformáját,

így végsősoron milyen nagy hatást gyakorolhat az emberek művelődés iránti igényére. Megtalálható még körükben a megszokottság, az önelégedettség. A munkájuk eredményességét gyakran csak számokkal mérik, vagy kizárólagosan az előző állapothoz viszonyítják és elhanyagolják a szükségszerűen felmerülő újabb elvárásokkal való összevetését. Tevékenységüknek még nem vált állandó alkotójává az elemzés és a hatókörükbe tartozó művelődő közönség differenciált megközelítése. Még viszonylag kevés népművelőben alakult ki a célravezető tömegnevelő és meggyőző módszerek szenvedélyes kutatásának, szüntelen tökéletesítésének az igénye. A népművelésben elengedhetetlen kezdeményezéseik egyrésze is többször megreked az ötletek szintjén, csak kevesek képesek szenvedélyesen küzdeni elképzeléseik következetes megvalósításáért.

Az előzőekben a népművelők ideológiai, szakmai felkészültségét, magatartását, tevékenységét, helyállását, a követelmények a társadalmi elvárások oldaláról közelítettem meg, szándékosan mellőztem az egyéb befolyásoló tényezőket. A kép azonban csak úgy lehet teljes, ha bemutatom a népművelők élet- és munkakörülményeit, a munkájuk társadalmi elismerését, az anyagi és erkölcsi megbecsülésüket.

Mindjárt a legtágabb kérdéscsoporttal a népművelés társadalmi elismerésével kezdem.

Sajnos a közvélemény – de esetenként a párt, állami és tömegszervezeti felelős vezetők egyrésze – nem tekinti a népművelési tevékenységet más értelmiségi munkához hasonló értékűnek. Következésképpen az emberek művelődését, tudatformálását, izlés alakítását vágzó hivatásos népművelőt – legyen az könyvtáros, kultúrotthon igazgató, ismeretterjesztést irányító, vagy filmpropagandista – sem tartják más értelmiségi hivatást gyakorlóval egyenlő rangúnak. Úgy ítélik meg, hogy a népművelés feladatait minden általánosan művelt ember – ebben az érettségit tekintik mércének – vagy egy-egy művészeti ágat (zene, tánc) kedvelő személy meg tudja oldani. Ezek a nézetek elsősorban a régi és a helyenként még ma is megtalálható gyakorlatból táplálkoznak. A népművelésnek a lakossággal közvetlen kapcsolatban lévő részét hosszabb ideig alacsony felkészültségű emberek végezték. Akik magasabb felkészültséggel rendelkeztek, rendszerint más hivatást – pedagógus, orvos stb. – gyakoroltak, a népművelést csak kényszerből, jobb esetben kedvtelésből folytatták. A népművelés helyzetének megváltozásával, a széles tömegmozgalommá terebélyesedésével, az irányában kialakult nézetek szinte alig változtak. Ez több tényező mellett azért történhetett így, mert a népművelésben dolgozó értelmiségiek száma ugyan megnőtt, de a népművelők helyzete – mivel továbbra is másodlagos feladatként végezték a munkát – szinte mit sem változott.

Hosszú küzdelem árán lehetett elfogadtatni a gondolatot, hogy egy több ezer lakosú község kultúrálódásának, művelődésének irányítását, tervezését, szervezését nem lehet csupán kedvtelésből végző emberre bízni, hanem ez összetett feladattal hivatásos népművelőket kell megbízni. A gondolat elfogadást tett követte, fokozatosan gyarapodik a hivatásos népművelők száma. A meggyökeresedett nézeteket azonban nem lehet olyan könnyen kiirtani, mint státuszokat létesíteni.

A régi szemlélet továbbélését persze sok egyéb tényező is segíti, így többek között, a népművelés korszerűtlen szerkezete, a népművelők anyagi körülményeinek bizonyosfokú rendezetlensége, a képzés egyes területeinek kimunkálatlansága, a fiatal népművelők esetenként előforduló eredménytelenségei.

Ezekon a területeken más hivatásokhoz hasonlóan még nem dicsekedhetünk nagyobb számú szaktekintéllyel. Ez érthető, hisz az adott helyzetből eredően a népművelőknek 50 százaléka fiatal, tehát viszonylag kevés tapasztalattal rendelkezik. Nagyrészüknél – mint ahogy arról az előzőekben is szóltam – elég a bonyolultabb körülmények között eligazodni, jó ha képesek munkájukat céltudatosan tenni, és sikerül az ismereteiket a gyakorlatban helyesen alkalmazni.

Vessünk néhány pillantást az életkor szerinti tagozódásukra.

Életkor	Áll. irány.	Tömegsz. irány.	Kulturo. dolgozó	Könyvtár dolgozó	Muzeológusok	Mozsüzemi dolgozók
20 – 30 év	4	2	15	23	3	4
31 – 40 év	6	5	10	15	3	1
41 – 50 év	2	—	4	7	—	2
51 – 60 év	—	—	3	4	1	2

A fiatal életkor további nehézségeket rejt magában. Többben az utóbbi években alapítottak családot, így jelentős energiájukat, idejüket köti le az otthon megteremtésének, a gyermek vagy gyermekek nevelésének gondja. Néhányan e gondokat még megtoldották a tanulással. Ezek a munka eredményességére feltétlen visszahatnak, több az ütközési és vitafelület.

A családi állapotot mutató felméréseink mutatják az előzőekben említetteket.

Családi állapot	Állami irány	Tömegsz.	Kulturo. dolgozó	Könyvtár dolgozó	Muzeológus	Mozsüzem dolgozók
Családos	11	5	26	38	5	6
Egyedülálló	1	2	6	13	2	3

A társadalmi elismerés és az anyagi megbecsülés egymással szoros kölcsönhatásban van. A társadalmi szükségesség megítélése kihat az anyagi megbecsülésre, az anyagi elismerés magasabb foka pedig lehetővé teszi olyan jobb felkészültségű szakember munkába állítását, akik a tevékenységükkel kivívják a környezetük tiszteletét. A népművelők anyagi körülményei összességében vizsgálva elfogadhatóak, de egyes területeken nincsenek összhangban az irántuk támasztott követelményekkel. A fizetés és lakás körülményeikben – főleg a községekben, és intézményekben dolgozóknál – bizonyos hátrány mutatkozik a más területen hasonló szintű munkakörben tevékenykedő értelmiségiekhez viszonyítva. Ez tükröződik a havi fizetésükben is. A legalacsonyabb fizetése a kategórián belül éppen az önálló feladatot végző községi kultúrorthon igazgatóknak és a könyvtárosoknak van.

A havi fizetésük alakulása 1968. III. 1-én

Fizetés	Állami irány	Tömegszerv. kul. irány.	Kulturo. dolgozó	Könyvtár dolgozó	Muzeum	Moziüzem
800—1400	—	—	1	9	—	3
1401—1800	—	—	12	20	2	4
1801—2200	3	4	9	10	2	1
2201—2500	7	—	6	9	1	—
2501—2800	1	1	1	2	1	—
2801—3000	1	1	2	—	1	1
3000 Ft. felül	—	1	1	1	—	—

A havifizetést 15 tagnál egészíti ki havi 200,— Ft-tól 500,— Ft-ig terjedő mellékjövedelem. (A szakszervezeti területen dolgozók fizetését a felmérés óta emelték.)

Az anyagi helyzetben jelentős szerepet játszik a lakáskörülmények alakulása. A fizetéshez hasonlóan a lakáshelyzetnél is a járási és községi intézményekben dolgozóknál található a legtöbb probléma. Sajnos ma még nincs elég megnyugtatóan rendezve az intézményekben dolgozók lakással való ellátása. A művelődési otthonokhoz, könyvtárakhoz – legyen az községi, járási vagy megyei feladatot ellátó – sehol sem építettek szolgálati lakást. Ezt a mulasztást a községi tanácsok, a művelődési szervek most már csak nagy nehézségek leküzdése során, más területek rovására próbálják pótolni, de ez a folyamat ebben a formában még hosszú ideig elhúzódik.

A népművelők lakáshelyzete 1968. III. 1-én

Lakáshasz- nálati cím	Állami irány	Tömegszerv. kul. irány.	Kulturoth. dolgozó	Könyvtár dolgozó	Múzeológus	Moziüz. do(g).
Családi ház	1	2	6	13	—	3
Öröklakás	1	—	3	6	3	5
Főbérlet	6	3	12	21	1	1
Albérlet	3	2	8	3	2	—
Egy (családi. stb.)	1	—	3	7	1	—

A lakáshelyzetüket az előzőekben említett nehézségek ellenére az utóbbi időben tett jelentősebb erőfeszítések mellett az teszi mégis, viszonylag elfogadhatóvá, hogy többen az előző munkakörükben, – pedagógusként – kaptak lakást. Elég jelentős azok száma is – különösen a könyvtárakban dolgozó nőknél – akik a férjük mukahelye révén jutottak lakáshoz. Többen viszont az anyagi erejüket megfeszítve – ez nem ritkán a munkájuk minősége rovására történt – építettek családi házat, vagy vettek öröklakást. A saját véleményük szerint 40 százalék teljesen, a 25 százalék részben elégedett lakáshelyzetével.

Az intézményeknél a munkakörrel egybekötött szolgálati lakások hiánya az egyének nyugodt munkakörülményeinek biztosításán túl kihat a tervszerű káder és személyzeti munkára, nehezíti a helyes káderáramlást is. A jelenlegi körülmények között kevés lehetőség nyílik a fiatal népművelők – itt főleg a tehetségesekre gondolok –képességüknek, egyéniségüknek megfelelő helyen működtetésére az eredményes tevékenységgel kiérdemelt bátor előléptetésére. Ennek a problémának a megoldására természetesen csak hosszabb távon, fontossági sorrendben oldható meg, de szükségesnek tartottam a gondokat jelezni.

A népművelők megbecsülésének egyik fokmérője az eredményes munkájukért adományozott kitüntetés, jutalmazás. A 118 főhivatású népművelő közül 24 kapott a kiemelkedő tevékenységéért kitüntetést, ezen belül 10 fő két alkalommal részesült elismerésben.

A kitüntetések, elismerések, fokozatok szerinti megoszlása.

Kitüntetés	Állami irány	Tömegszerv. kult. irány.	Kulturoth. dolgozó	Könyvtár dolgozó	Muzeológus	Mozzü. dolg.
Miniszteri dícséret	1	—	1	2	1	—
Szocialista kulturáért	2	1	5	4	1	—
Kiváló Népművelő	—	1	1	1	—	—
Egyéb állami kitüntetés	—	2	3	—	1	1

Ha figyelembe vesszük a népművelők életkorát, népművelésben eltöltött éveit, és az egyéb elismeréseket (külföldi út, pénzjutalom stb) – a könyvtári terület kivételével – helyesek a kialakult arányok.

A társadalmi elismerés és megbecsülés, jól mérhető a népművelők megelégedettségén, munkakörükhöz való ragaszkodásán is. Arra a kérdésünkre, hogy „elégedett-e a munkakörével?” a 118 népművelőből 92 igennel, 8 személy nemmel, 18 pedig egyáltalán nem válaszolt. Arra a kérdésünkre, hogy „Hosszabb ideig kíván-e a főhivatású népművelőként dolgozni?” 91 fő igen, 7 fő nem, 16 fő pedig amennyiben (itt különböző feltételeket soroltak fel) választ adta. 4-en válasz nélkül hagyták, e kérdést. Lényegében 20-25 százalék keresi az új, a jelenleginél előnyösebb – magasabb jövedelmet biztosító, nyugodtabb körülményeket adó, a közvélemény által elismertebb – pályára, vagy egyéniségéhez közelebb álló munkakörbe kerülésének lehetőségét.

Ez az állapotot tükrözi a népművelők fluktuációját is.

Jelenlegi helyén dolgozik	Állami irányz.	Tömegszerv. irány.	Kulturo. dolgozó.	Könyvtári dolgozó	Muzeológus	Mozüzemi dolgozó
Egy éve	—	2	13	8	3	3
Két éve	3	—	3	3	—	1
Három éve	2	1	3	5	—	—
Négy éve	2	—	3	6	1	1
Öt éve	—	—	1	5	2	2
Hat éve	2	2	3	10	—	—
Nyolc éve	2	1	1	2	—	—
Tíz éve	1	1	2	3	—	—
Tíznel több éve	—	—	3	9	1	1

Mint a táblázatból is kiderül a fluktuáció legnagyobb mértékű a kultúr-otthonoknál, de más területeken is jelentős. Az okai nagyon széles skálán mozognak. Ezek közül néhány lényegest megpróbálok kiemelni.

Az okok egyik csoportját – főleg a községi intézményekben dolgozóknál – a már előzőekben említett erkölcsi és anyagi megbecsülés szintje, és a népművelők munkájának nehézségi foka közötti különbség alkotja.

Az elmúlt években a személyi cseréket növelte az állami képesítési rendelet folyamatos végrehajtásával összefüggő követelmény emelkedés.

A közvéleményben – még a népművelők közöttiben is – a leggyakrabban e két tényezőt tekintik a gyakori személyi változások okának. A konkrét felméréseink azonban ezektől eltérő eredményhez vezettek. A más pályákra törekvést a legtöbb esetben a népművelés jelenlegi állapota, a bizonyos szempontból korszerűtlen szerkezet idézi elő. Több népművelőnk konkrét tényekkel igazolta, hogy a népművelés iránt támasztott társadalmi elvárások és a gyorsan növekvő – társadalmilag is elfogadható – egyéni igények szintje nincs összhangban a kielégítésüket szolgáló lehetőségekkel – kultúrotthon, könyvtár állapota, felszereltsége, költségvetése, személyi feltételei stb. Ebből a nagy különbségből eredő sikertelenség gyakran a népművelési dolgozó tehetetlenségének látszatát kelti, amelynek következtében a lakosság, de esetenként az irányító szervezetek dolgozói is őt marasztalják el. Ezt a körülményt az egyes népművelők a következő képpen fogalmazták meg:

„Az eredményes munka kibontakozását nálunk is, – de meggyőződésem szerint másutt is – nagyon nehezíti, hogy a körzeti művelődési otthon igazgató egyszemélyben gondnok, adminisztrátor, szakkörvezető és egy kis részben igazgató is. Ez a mindenesi munkakör – ha az ember egy kicsit lelkiismeretesen akarja ellátni – lehetetlenné teszi a színvonalas, tartós népművelést. A jogszabály lehetővé teszi ugyan a 4 órás gazdasági ügyintéző alkalmazását – a saját többlet bevétel terhére, de felsőbb szerveink hallani sem akarnak róla.”

„Az eredményes munkánkat nehezíti a művelődési otthon kevésbé megfelelő szakmai felszerelése, és ezzel szemben jelentkező magas követelmények... A kisebb községekben (2000–4000 lakos) a népművelési munkában megállapított normák és követelmények, a helyi adottságok és a községenként más-más viszonyok (pl. a lakosság jelentős része más településen dolgozik) miatt nem mindig teljesíthetők.”

„A népművelésnek az az ága, melyben tevékenykedem az anyagi és személyi feltételek jelentős hiányával küzd. Munkaterületemnek a népművelés egészében nincs meg a kívánatos helye, szerepe, súlya, lehetősége. (Személyi, tárgyi, politikai stb. vonatkozásban.) Munkám eredményes ellátása – az amit számon kérek, vagy számon kérhetnének – rajtam kívül több tíz esetleg száz (?) társadalmi munkáson is múlik, akik cselekvésének irányításához munkahelyemen, sem anyagi, sem kielégítő »hivatali« lehetőséggel nem rendelkezem.”?

A népművelők egy része – különösen az állami területen dolgozók – a népművelést végző különböző társadalmi szervezetek és intézmények, feladatköreinek, munkaterületeinek kellő elhatárolásának hiánya és anyagi eszközeinek rendezetlensége miatt támadások célpontjává válik. A népművelés munkásai a tevékenységüket nehezítő körülmények között ezt így említik.

„A művelődési otthonnal, minden szervezet rendelkezni akar, a törvényesség betartása miatt ellenszenvet tanúsítanak.” Másik véleményben, lényegében ugyanez a probléma így hangzik. „A munkatervtől eltérő, annak megvalósítását gátló, különböző szervektől, emberektől érkező óhajok, kérések, elvárások, utasítások nehezítik a munkám... Szinte minden este haza kell vinnem a munkát, ami az otthon nyugalmát is veszélyezteti.”

Néhány helyen a közvetlen irányítást végzők kellő támogatásának hiánya, a munka szubjektív, látszateredmények szerinti megítélése miatt kíváncznak más területre a népművelők. Leginkább az feszíti őket, ha munkájukat nem a népművelés távlati, vagy rövidebb útjainak megközelítése, hanem az egyik, vagy másik rendezvény sikere, vagy sikertelensége alapján, néha a népművelés szempontjából teljesen elfogadhatatlan nézőpontból ítélik meg.

Előfordult, hogy az öntevékeny művészeti tevékenységet, egyik vagy másik tömegszervezet, tömegbázis teremtése szemszögéből ítéli meg. Más helyen a kulturothton tevékenységét kizárólag a mezőgazdasági szakpropaganda oldalairól értékelik.

Szerepet játszik a népművelők fluktuációjában a népművelési tevékenység hatásának nehezen mérhetősege, a konkrétan értékelhető eredmények általi megerősítések, a gyakori sikerélmények hiánya. Ez különösen a fiatal és a kisebb áttekintő képességgel bíró kádereknél jelentkezik. Némelyiknél, enyhén peszsimista beállítódást idéz elő, amely aztán valóban egyre több sikertelenséghez vezet.

Az itt vázolt körülmények – amelyek mínusz és plusz irányban, helyenként nagy eltérést mutatnak – mindig az egyénen keresztül hatnak. A népművelő magatartása, cselekvése szempontjából rendkívül lényeges az egyes problémák megközelítése, belső feldolgozása. Már csak azért is mert, ezek az állapotok – legyenek szemléletbeliek, vagy kialakult normák, szerkezetek – nem állandó érvényűek a pozitív tendenciájúvá alakításuk, folyamatos megváltoztatásuk gyakran éppen a népművelő céltudatos kitartó tevékenységével alkot szoros összefüggést.

A népművelők alakításáért, helyzetük előnyösebbé tételéért, természetesen sokat tehetnek, és a közeljövőben tenni is fognak a népművelést irányító szervek. Az intézkedések hatása azonban valószínű nem lesz rögtön érzékelhetővé, hisz a legtöbb vonatkozásban elsősorban szemléletbeli változtatásokra van szükség, amelyet jellegéből adódóan, csak véleménycserékkel valóságos tényekre épülő érvekkel, türelmes meggyőzéssel lehet és szabad formálni.

Egy szociológiai vizsgálat néhány tapasztalata

A társadalom alkotó elemeinek összefüggése és ezek kölcsönös kapcsolata egyre többet foglalkoztatja a különböző területen, de főként vezető beosztásban lévő egyéneket. Az üzemvezető arra törekszik, hogy minél jobban megismerje a termelés területén levő lehetőségeket, a pedagógust foglalkoztatják az irányítása alá tartozó gyermekközösségekben kialakult kapcsolatok, a népművelő igyekszik lemérni tudatformáló tevékenységének eredményeit, és még sorolhatnám tovább valamennyi munkaterület irányítóinak töprengését. Az általános összefüggések részproblémáinak vizsgálatát a munka hatékonyabbá tételének objektív szükség-szerűséggel veti fel. Ezen törekvések és célok elérését a szociológiai vizsgálatok segítik elő.

E szó: szociológia, sok emberben kétes érzelmeket vált ki, mivel még alig bon-togatta ki szárnyait e tudomány szocialista társadalmunkban, máris többek meg-alapozatlanul és előkészítés nélkül végzett vizsgálódása, kérdőívek tömkelegének kitöltése bizonyos mértékben lejáratta. Természetesen a szándékok etikusságát nem vonhatjuk kétségbe. E keilemetlen következményeket mindenekelőtt a tudat-lanság és gyakorlati tapasztalatok hiánya eredményezte. Bár ez megnehezíti a jö-vőben végzendő munkát, mégsem mondhatunk le ezek folytatásáról, mivel társa-dalmi életünk további tökéletesítése sürgetően követeli a felelősségteljesebb dön-téseket, amelyek a problémák mélyebb és sokoldalúbb ismeretét feltételezi.

Sokan azt gondolják, hogy a marxista szociológia egy újkeletű tudomány, mivel művelésének igénye csak az utóbbi öt-tíz évben nőtt meg. A marxista szoci-clógia egyidős a marxizmus kialakulásával. Engelsnek: A munkásosztály helyzete Angliában c. műve, Marx Tőkéje, Leninnek az oroszországi viszonyokról és az orosz munkásosztály helyzetéről írt cikkei, valamint tanulmányai is szociológiai vizsgáló-dás igényességével készültek. Elemzik a társadalmi jelenségeket és ezek alapján jutnak el a jelenségeket kiváltó okokhoz. Lenin a NOSzF győzelme után közvet-lenül a pártmunka szolgálatába is akarta állítani a szociológiát. A vezető testü-let elé terjesztendő anyagokat szociológiai vizsgálatokkal, felmérésekkel támasz-totta alá. Lenin halála után azonban a Szovjetúnióban háttérbe szorult e tudo-mány, egyrészt azért, mert a marxizmus védelmi, apologetikus jellege került elő-térbe, (az apologetikus jelleg leírása nem azt jelenti, hogy kétségbe vonjuk ennek helyességét ebben a történelmi szituációban), másrészt a kapitalista országokban kialakult és széles körben elterjedt empirikus vizsgálatok miatt. Ugyanis ezzel az empirikus anyaggal olyan manipulációkat végeztek, amelyek többek között osz-tálykülönbségek eltörlésére irányultak.

Hazánkban a hatvanas években kezdődött el új tartalmú művelése, azért nem csodálkozhatunk azon, hogy több fontos kérdésben még nem alakult ki egységes álláspont, sőt mondhatjuk, hogy nagyon komoly és szenvedélyes viták folynak. Még mindig nem tisztázott a szociológia tárgya, különböző tudományokhoz való viszonya, az osztályok fogalma, stb. A problémák megoldására többen kísérletet tettek,

akik közül külön kiemelkedő Hegedűs András és Kulcsár Kálmán, mivel elsősorban az ő munkásságuk kapcsán gazdagodott a magyar szociológiai irodalom. Műveik jelentősek az elméleti problémák megoldásában még akkor is, ha több kérdésben elfoglalt állásfoglalásuk vitatható. Műveikben feldolgozták a szociológiai gondolkodás fejlődését és egyben bírálatát is adták a polgári szociológiai irányzatoknak.

A szociológia elméletének elsajátítását nehezítette, hogy éveken keresztül nem folyt ilyen jellegű képzés hazánkban. 1965 óta azonban néhány egyetemi szakon, általában két féléven át, ismerkednek a szociológiával. Az Eötvös Lóránt Tudományegyetemen a filozófia, a tudományos szocializmus, a népművelés, a könyvtár, a pszichológia, a levéltár és a múzeológia szakon tanuló fiatalok tanulnak szociológiát. A Közgazdaságtudományi Egyetemen gazdaságszociológiával ismerkednek. Ezekon kívül kollégiumok és előadássorozatok keretében oktatják Szegeden, Pécsen és Debrecenben is az egyes fakultásokon és szakokon. Ezek a törekvések, ha egyenlőre szerényebb keretek közt is (ez mindenekelőtt az irodalom mennyiségére vonatkozik), igyekeznek kielégíteni a szociológia megismerésére irányuló jogos igényt.

A szociológia ma egy kissé divatossá vált, ezért nagyon gyakran az olyan vizsgálódási formákat is (kérdőívek kitöltése, közvéleménykutatás, stb) szociológiai vizsgálatnak minősítenek, amelyeknek vajmi kevés közük van a tudományhoz.

Úgy véljük, hogy a jelenségek leírásából (gyakran ez nem is a jelenségek összességére, hanem csak egyes jelenségekre vonatkozik) nem lehet komoly, tudományosan megalapozott következtetéseket levonni. Márpedig a szociológia feladata nem az, hogy konstataíjon egyes jelenségeket, hanem az, hogy a jelenségek sokoldalú vizsgálatán keresztül azok lényegét és a lehetséges kiváltó okokat feltárja. Csak ez segíti elő a társadalmi jelenségek lényegének megismerését.

Ezen általános bevezetés után megkísérlem egy konkrétabb problémakörben végzett vizsgálat tapasztalatai alapján néhány következtetés megfogalmazását. Vizsgálatunkat a megyében dolgozó orvosok körében végeztük, mégpedig úgy, hogy a kép teljesebbé tétele szempontjából a kórházi, rendelőintézeti, körzeti orvosokra is kiterjesztettük. Jelenleg megyénkben 340 orvos dolgozik, ebből a vizsgálatunk 210-re terjedt ki. A vizsgálat célja az volt, hogy teljesebb és hűbb képet alkossunk az orvosok politikai, világnézeti és erkölcsi arculatáról, amelynek ismeretében segíthetjük az értelmiség e nagyon fontos csoportjának tudati átalakítását, tudatuk szocialistává válását. Következtetések levonására bátorít az is, hogy nemcsak kérdőívek, hanem széles körben folytatott csoportos beszélgetések és közvetlen megfigyeléseim is megerősítik azt, hogy az orvosok világnézeti állása sok ellentmondást és következtelenséget rejt magában. Ugyanakkor orvosaink nagy része szívesen vitatkozik világnézeti kérdésekről, nem zárkóznak el makacsul, ezért úgy vélem, hogy a negatív jelenségek feltárása újabb vitákra serkentenek, és tisztázódnak nézetek.

Hogy a félreértéseket elkerüljük, a politikai, világnézeti és erkölcsi arculat elemzése előtt le kell néhány dolgot szögezni. Mindenekelőtt azt, hogy az orvosok gyógyító munkáját nagyra becsüli társadalmunk, ezért, ha kell, az alaptalan rágalomokkal szemben társadalmunk meg is védi őket és nemcsak bírálja. Azt is

tudjuk, hogy bár a megye egészségügyi ellátása sokat fejlődött 23 év alatt, még több körzeti orvosi rendelő felszerelése szegényes, nincs jó rendelőintézetünk és még sorolhatnám a problémákat. Orvosaink hivatásszeretete azonban sokszor képes úrrá lenni a bajokon.

Úgy vélem, hogy ma nem mondhatja egész embernek magát az, aki bezárkózik szűk szakmai keretei közé és észrevétlenül, esetleg érdektelenül megy el emberi, társadalmi, világnézeti problémák mellett. Márpedig orvosaink jó része ma ezt teszi. Sokan nem veszik észre, vagy nem akarják észrevenni, hogy az értelmiségnek soha sem csak szűk szakmai feladatokat kell ellátni, hanem felelősséggel tartozik egész társadalmunk kultúrálódásáért is. Ez pedig azt is jelenti, hogy felvilágosít, megmagyaráz dolgokat, buzdít embereket, ha kell figyelmeztet szocialista rendünk normáira, értékeink megbecsülésére, az új és a haladó erősítésére. Ehhez azonban mindenekelőtt szocialista világnézet szükséges. Mit mutat a kép? Milyen a mi orvosaink világnézete? Miután a tudat tartalom a cselekvésen, a megnyilatkozáson és magatartáson keresztül mérhető, álljanak itt azokra a kérdésekre adott válaszok, amelyeket a kérdőívek mutatnak.

Kérdések	Válasz		Nem válaszolt		
	fő	%	fő	%	
1. Fontosnak tartja-e, hogy egy orvos világnézetiileg materialista legyen?	1. Feltétlenül	110	52		
	2. Többé-kevésbé	52	25		
	3. Nem vagyok róla meggyőződve	17	8		
	4. Nem tartom fontosnak	31	15		
2. Fontosnak tartja-e, hogy egy orvos politikai rendszerünk híve legyen?	1. Feltétlenül	158	75	2	1
	2. Többé-kevésbé	29	14		
	3. Nem vagyok róla meggyőződve	12	6		
	4. Nem tartom fontosnak	9	4		
3. Nézete szerint van-e valami természetfeletti erő?	1. Meggyőződésem szerint igen	27	13		
	2. Lehetségesnek tartom	47	22		
	3. Nincs	116	55		
	4. Számomra közömbös	20	10		

4. Mi a véleménye a vallásos világnézet és a tudományos kapcsolataról?	1. A kettőt nem lehet összeegyeztetni	92	44	6	1
	2. A kettő nem zárja egymást	69	33		
	3. A kettő kiegészíti egymást	16	8		
	4. Közömbös számomra	33	15		

A világnézeti kérdésekre adott válaszokból látható, hogy csak a megkérdezettek alig több mint 50 százaléka ad egyértelmű választ, a másik 50 százalék bizonytalanságot mutat. Vizsgáljuk meg külön-külön is, hogy mit lehet leolvasni az egyes kérdésekre adott válaszokból.

1. Az első kérdésre a megkérdezettek 48 százaléka ad bizonytalan választ. Sajnos széles körben elterjedt – fiataloknál is, hogy az orvos világnézete lényegtelen, munkáját attól még jól el tudja végezni, ha idealista is. Ha a kérdést úgy tesszük fel, hogy operálhat-e jól egy idealista világnézetű orvos, akkor erre igenel lehet válaszolni (bár lehet, hogy egy bizonyos ponton a világnézet még ezt is érinti.) Ha azonban a kérdést úgy vetem fel, hogy egy értelmiségi, egy társadalmi lény, egy szocialista társadalomban dolgozó orvos milyen világnézettel tudja jobban teljesíteni társadalmi feladatát, akkor azt hiszem nem kétséges a válasz, hogy az, aki materialista és aki szocialista világnézetű. Ugyanis az orvos nemcsak a műtőasztalon találkozik a beteggel, hanem a kórteremben is, nemcsak beteg emberekkel beszél, hanem egészségesekkel is, és nemcsak betegségekről, hanem társadalmi kérdésekről is. Ezek után nyugodtan mondhatjuk hogy az orvos nemcsak gyógyít, hanem nevel is. Jogos-e hát a szocialista társadalomnak az igénye a leghaladóbb világnézet elsajátítására?
2. A második kérdés inkább a gyakorlati politikához való viszonyra vonatkozik. Hogy a megkérdezettek 75 százaléka határozott igennel válaszol, ez azt mutatja, hogy orvosaink nagy része a szocialista társadalmat tartja jobbnak és nem a kapitalizmust. Bár csak egy részük nem válaszolt határozott igennel, ezért megjegyzem, hogy az orvos sem élhet úgy egy társadalomban, hogy politikai kérdésekkel ne foglalkozzon, ez pedig feltételezi a valahová való tartozást is.
3. A harmadik kérdésre adott válaszokból látható legegyszerűbben, hogy a megkérdezettek 45 százaléka feltételez valami túlvilági erőt. Ide soroljuk azokat is, akik úgy válaszoltak, hogy számukra közömbös a kérdés. Ugyanis nincs világnézeti semlegesség. Mindenkinek van valamilyen nézete a világról, de ez a „valamilyen” végső soron vagy idealista, vagy materialista. Nincs harmadik lehetőség. Ezért a közömbösség is valahová tartozást jelent és, úgy gondolom ez esetben azokhoz tartoznak, akik a túlvilági erőt feltételezik.
4. A negyedik kérdésre adott válaszok már következnek az előzőekből, ezért nem is meglepő, azonban mégis elgondolkodtató. Azért, mert a tudomány és a valóság mindig ellentmondott egymásnak. (Nem feladatomban, hogy a neotomizmus

tudomány és vallás összeházasítására irányuló törekvését és a törekvésben meglevő ellentmondásokat bemutassam. De úgy gondolom, hogy aki a tudományok történetében egy kicsit is jártas, az számtalan példával tudja bizonyítani a tudomány és vallás koegzisztenciájának képtelenségét.)

A kérdésre mindenekelőtt többségében nő válaszolt úgy, hogy a kettő kiegészíti egymást és azt a választ, hogy a kettő nem zavarja egymást elsősorban idősebbek és főorvosok adták. Meg kell jegyezni az egyet nem értésem miatt, hogy több párttag is úgy válaszolt, hogy számára a kettő viszonya közömbös. Úgy gondolom ehhez több kommentárt nem kell fűzni.

Az egyén világnézete sokféle formában jut kifejezésre. A fentiekben felvetett négy kérdésből nem lehet mindenre következtetni, de alapvető kérdésekre igen. Mégpedig azért is mert a kérdésekre adott válaszokat megerősítik a közvetlenül tolytatott beszélgetések és konkrét tapasztalatok. Amikor világnézeti kérdésekről medítálunk, akkor ezt mindig a dialektika törvényeinek figyelembevételével tesszük és nem mechanikusan, vagy vulgárian. Tehát tudom, hogy a kérdés bonyolult, hiszen amíg a lét tükröződik, amíg cselekvést tudatilag meghatározóvá válik, nagyon sok öttételen jut keresztül. Tehát az idealista világnézetet nem könnyű kiszorítani, illetve felváltani a szocialista világnézetnek. Az egyénnél szembeni társadalmi elvárás azonban sürgetően veti fel a tudati folyamatok meggyorsítását is. Ez azt jelenti, hogy az egyénnek is tenni kell lépéseket a világnézeti kérdések tisztázásában, törekedni kell a szocialista világnézetet megismerni. Ugyanis a lét és tudat kapcsolatában, összefüggésében nemcsak a tudatra gyakorolt hatását kell figyelembe venni, hanem a tudat szuverénitását, önfejlődésének törvényszerűségeit is.

Sajnos, ha a marxizmus megismerésére irányuló törekvéseket vizsgáljuk, nem látunk valami megnyugtató képet.

Ideológiai jellegű legmagasabb képzettség
rendelkezik folyamatban célja

1. Pártfőiskola, 1 v. 2 éves			
2. Pártiskola, 1-6 hónapos	4		
3. M-L esti egyetem	26	20	20
4. Marxista középiskola	11	6	1
5. Munkahelyi szeminárium	47	7	5

A táblázatból látható, hogy 210 orvostól csak 88 rendelkezik valamilyen ideológiai jellegű végzettséggel, 33 most jár és csak 26 főnek szándéka részt venni valamilyen formán. Ha azonban azt nézzük, hogy a felsorolt formák közül csak 26-an járnak most, akkor még negatívabb a kép. Márpedig orvosaink számára az elméleti megalapozást az esti egyetem nyújthatja. Nem lebecsülendő a munkahelyi szeminárium sem, azt azonban nem egyetemet végzett emberek számára hozták létre.

Esti egyetemi képzésben eddig elsősorban kórházi orvosok vettek részt, sőt náluk látható a célként való megjelölés is. Sajnos a rendelőintézetekből és körzetekből csak elvétve jár egy-két orvos magasabb ideológiai képzésre. Nagy részük csak munkahelyi szemináriumon vesz részt. Nem hiszem, hogy ennek oka a képességekben keresendő, hanem az akaratban. A rendelőintézeti orvosok mégcsak az elfoglaltságra sem hivatkozhatnak, mert az orvosok közül ők vannak legkevésbé leterhelve. Nagyobb igyekezettel, határozottabb szándékkal minden bizonnyal ők is el tudnák végezni az esti egyetemet is.

A problémák felsorakoztatását – ha nem is ilyen nagymértékben – más értelmiségieknek is megtehetnék. Ezt azonban majd más alkalommal.

ERDŐS ISTVÁN

A szocialista tanár-diák viszonyról

Úgy vélem, nem túlzás azt állítani, hogy ha valaki a címben megfogalmazott problémakörben, az új típusú tanár-diák viszony alakulásának kérdésében szándékozik véleményt nyilvánítani, igen nehéz, bonyolult helyzettel találja magát szemben. Az nem vitás, hogy a tanár-diák viszony korkövetelményének megfelelő, szocialista alakulása az egész oktató-nevelő munkánk eredményességét alapjaitan meghatározó tényező, meglehetősen kevés szó esik mégis erről a kérdéstről. A szakirodalomban is, a pedagógiai gyakorlat folyamatában is. Az okot talán abban kereshetjük, hogy a tanár-diák viszony alakulásának bizonyos motívumai úgynevezett kényes kérdésnek számítanak, amelyeket igen nehéz, és természetesen igen bonyolult feladat vizsgálni, elemezni, megítélni. Különösen az, egy adott, konkrét pedagógus közösségben, diák kollektívában, azzal az igénnyel, hogy a kapcsolatot a szocialista tartalom irányába előre változtatni szándékozunk. Minden ilyenfajta vizsgálódás, tájékozódás feltétlenül ellenszenv reagálások hosszú sorát váltja ki a pedagógusok jelentékeny részénél. Ez a reagálás egyéb lélektani motivációja mellett nyilvánvalóan jelzi azt is, hogy a valóságos iskolai gyakorlatban igen sok zökkenővel, kanyarodóval valósul meg az egyébként kétségkívül ható tendencia, hogy szocialista világunkban a tanár-diák viszony is szocialistává formálódik.

Dolgozatom gondolatmenete néhány éves gyakorlati pedagógiai tevékenység anyagából áll össze.

A tanár-diák viszony vizsgálatához keretet adó középiskola, a konkrét nevelési helyzet megítélésem szerint olyannak fogadható el, amely tipikus a fejlődés mai szakaszában. A motívumok, melyek alapul szolgálnak, konkrétáguk mellett, megfelelő csoportosításban úgyszintén az általánosítás lehetőségét tartalmazzák. Úgy vélem a kép, mely kirajzolódik, olyan kipreparált „szelet”, mely megfelelő mélységekbe ágyazódik ahhoz, hogy általános érvényűnek, jellemzőnek, egyszerűen az elemzés kiindulási alapjának el lehessen fogadni.

Helyes lesz talán, ha a tanár-diák viszony általános tartalmának megvilágítása után először az egyén, – tanár, diák – szempontjából közelítjük meg a kérdést, majd a tanár-közösség és a diák-kollektíva viszonylataiban vizsgálódunk. Az természetes, hogy az adott iskola közösséget, amelyre a dolgozat épül, végki-csengés szerint, s talán etikai szempontok miatt is fiktívnek kell elfogadnunk.

KÖZÖS MUNKA

A diák az oktató-nevelő munka folyamatában a tanár irányításával olyan tevékenységet folytat, amelynek megvan a szocialista társadalmi rend által meghatározott célja; a diák képességeinek, lehetőségeinek figyelembevételével sokoldalúan képzett, személyiségét tekintve, szocialista embertípusban harmonizálódó egyénné, személyiséggé formálódjék.

Ez a megfogalmazás kétségtelenül a tanár-diák viszony **szükségszerű** mozzanatait helyezi előtérbe, s mint ilyen ez a kapcsolat objektív is nagyobb részben, de a közös tevékenység során, folyamatban szubjektívizálódik, egyéniesül; személyek közötti viszonyvá válik. Más megközelítésben fogalmazva, ez a viszony; az oktató-nevelő munka során értelmi, érzelmi, akarati állásfoglalások, erőfeszítések jellegét ölti.

Alaphelyzetünket tekintve; az iskolába tízennégy évesen bekerül a kisdíák. Tele van vágyakkal, félig motivált törekvésekkel, de csaknem minden esetben megmarad az **érzelmi indíttatás szintjén**. Egyéni érdekeiről, társadalmi igényekkel, elvárásokkal motivált lehetőségeiről nincs tudatos képe. Úgy vélem, a feladat jellege, a **tudatosítás kényszerű** ténye, fontos körülmény a tanár-diák viszony alakulásában. A beláttatás, a bizonyos fokú kényszerítés az érzelmi motiváció intellektuálissá gyúrása számtalan pszichikai konfliktust eredményez, amelyek ellenére igen nehéz az új-típusú viszony kialakítása.

De, ha még bizonyos diákrétegeknél tudatos indíttatást is feltételezünk, akkor is csaknem ugyanazokat a konfliktus-lehetőségeket szüli a globális perspektíva lebontása úgynevezett mindennapi feladatokra, mozzanatokra. A folyamatos tanulás kényszerítése, helytelen szokások, akadályozó személyiségjegyek lefaragása, állandó „zaklatás” a tanár részéről, érzelmi feszültséget, szemben állást, végső esetben szakadékot teremthet. Látható, hogy az objektív érdekek megléte ellenére konfliktusok sora születhet, ha . . .

Ha a pedagógus, a tanár gyakorlati pedagógiai érzékével, imponáló szakműveltségével, kedvező egyéni, személyi tulajdonságaival nem teremti azt a helyzetet, ahol a szocialista humanizmuson alapuló tanár-diák viszony megteremtődhet.

CSENGETNEK

Csengetnek. A tanár kialakult mechanizmus szerint indul órára. Csengetnek. A diák megújuló, újra teremtődő feszültséggel, várakozással ül a padban. Sajátos helyzet, a tanár-diák viszony mindennapi alaphelyzete.

Fiktívnek elfogadott iskolánkban az órák sorrendjében öt tanár indul órára.

Történelem, testnevelés, magyar matematika, orosz. A szaktárgyak felsorolása talán közelebb hozza a tanártípust, és véleményem szerint az adott viszonyt is motiválja éppen a szaktárgy jellemzőivel. Öt tanár, öt tanár-típus, öt ember, elvileg adott diákkal, diákkollektívával sajátos kapcsolatot kellett kialakítani, talán évek hosszú során. Sajátos viszonyt, amelynek pozitív vonásai mellett sok hibája, negatív töltése van.

A felsorolt szaktárgyak sorrendjében A, B, C, D, E tanártípus diákra vonatkozó nézeteit, a viszonyt meghatározó gyakorlatát érdemes közelebből megvizsgálni.

„A” megítélése szerint a tanár-diák viszonyt az határozza meg, hogy a diák, mint tényező, **milyen** ebben a kapcsolatban. A tanárt konstansnak, állandónak kell elfogadni, optimális rátermettséget, szaktudást feltételezve. Ez magyarul azt jelenti, hogy csak a tanárnak lehet véleménye a diákról, de a diáknak nem a tanárról. Ha mégis van, ilyen vélemény – ez objektív körülmény – nem kell figyelembe venni. Jól néznénk ki!

„A” órája, órái – hiszen szaktárgy szerint is sajátosan alakul a tanár-diák viszony, – tömény unalmat árasztanak. Szakmai követelményei átlagos szinten az adott diákkollektíva részére játszva teljesíthetők, semmi szükséges izgalmat nem teremtenek. Bízunk a diákokban, úgy véli azok őszinték hozzá, holott az a görcsösen remélt őszinteség csak az érdektelenségen helyenként áttörő langyos megnyilatkozás. Az óra időtartamán túl a diákjaival semmiféle kapcsolata nincs. Ha az adott konkrét diákkollektívában csak az ő nevelőhatása érvényesülne, feltétlenül valamiféle kiscserkész szellem uralkodna a fejekben. Egész munkáját a diák oldaláról tekintve a közömbösséggel lehetne jellemezni.

„B” A diáknak a munkakapcsolat során mindenképpen véleménye alakul ki a tanárról, az a baj, ha erre a véleményre valaki odafigyel. A tanár az tanár, a diák maradjon diák. Ne ő döntse el, milyen is a tanára.” Azzal a legszerencsétlenebb típussal van dolgunk, aki fél a diáktól. Szakmai téren, de különösen pedagógiai, metodikai téren egészében hiányzik az önbizalma. Gyanakvó, bizalmatlan. s hogy palástolja személyiséghibáit, gyakran nyers. Nem szeretik a diákok, viszontfélelem ébredt, soha nem tudják mikor, milyen reagálásra számíthatnak. Osztályozása is teljesen esetleges; követelményei, hangulata szerint hol maximálisnak, hol nevetségesen alacsonynak bizonyulnak. A tanórán kívüli kapcsolatokat erőlteti, de ott is ugyanazok a korszerűtlen vonások határozzák meg kapcsolatait, melyek a tanórán riasztóak. Annak ellenére, hogy fiatal, kellemes megjelenésű, nem tud közelbe kerülni diákjaihoz, kétségbeejtő teher számára a „becsengetés.”

„C” „A diák véleménye akár odafigyelünk rá, akár nem objektíve létező, hatótényező. A nevelés folyamata szempontjából igen fontos lenne megismerni, szólni vele.” Ez a vélemény az oktató-nevelő munkája egészét is meghatározza. Őszinte emberi viszony kialakítására törekszik a diákokkal. Ez a szándék csak akkor

szerved csorbát, ha következetlenséggel, felületességgel megmérgezi a kapcsolatot. Őszintén tiszteli a diák-egyéniséget is, embernek, egyenrangú partnernek fogad el minden tanulót.

Diákjai szívesen dolgoznak együtt vele, változatos iskolán kívüli programokban is formálódik kapcsolatuk.

„D” Véleménye szélsőséges: a diák tanuljon, ne merjen megítélni egyetlen tanárt sem.

Kemény, helyenként durva pedagógus egyéniség. Óráin moccanásnyi zaj sem lehetséges. Az ő megítélése szerint csillagnyi távolság kell legyen tanár és diák között. Aki az úgynevezett 3 lépés (3 fényév) távolságból enged, az ő megítélése szerint bratyizik, mint engedékeny tanár nem tud követelni, munkája eredménytelen lesz. A diák tartson a tanárjától, az sem baj, ha fél. A félelmét csak addig lehet feloldani, hogy az a megnyilvánulásait ne akadályozza.

Értékelő munkája rendkívül következetes, igazságos. Ahogy megszólal a csengető, az utcán elhangzó zord „jónapot”-on kívül semmilyen kapcsolata nincs diákjaival.

„E” Kitűnő szakember, átlagosnál jobb pedagógiai rátermettséggel. Sokat ad a diákok megnyilvánulásaira, egy-egy közösségben tudatosan megtervezi, alakítja diák kapcsolatait. Tanítványai, rajongásig szeretik, sokan példaképüknek tartják bár a tanított szaktantárgyért nem rajonganak túl sokan. Őszintesége, egyszerű természetes egyénisége szerencsésen párosul imponáló szaktudásával. Az ifjúsági mozgalomban mindent megtesz azért, hogy egyrészt alapozza, előkészítse saját diák-tanár optimális kapcsolatát, másrészt a mozgalmi munka lehetőségeivel neveljen.

Öt tanárt próbáltunk jellemző, vizsgálódásunk szempontjából meghatározó tulajdonságaival, gyakorlatával, diákokról kialakított véleményével megjeleníteni. Erre azért volt szükség, hogy megfogalmazhassuk a kétségtelen tény: a szocialista tanár-diák viszony kialakulásának alap problémája ott gyökereződik, ahol a pedagógusi önvizsgálat, vagy következetes külső bírálat hiányzik. Ki merné megfogalmazni, kimondani, egy-egy tantestületben egy-egy kolléga személyiségére vagy pedagógiai módszereire vonatkozó negatív ítéletét. S kimondani az igényt, ezen és ezen változtatni kell. Ezek és ezek a tulajdonságok, reagálások, módszerek, éppúgy mint a diák esetében az érzelmi indítatáson kialakuló első sztereotípiák, át kell, hogy formálódjanak. Világosan látom, hogy ez nem egyértelmű, egyszerű feladat. Felnőtt, érzékeny, többségben túlérzékeny, munkával túlterhelt emberekről van szó, olyanokról, akikre odafigyel a társadalom, a széles közvélemény, ahogy a közérdeklődésnek igen gyakran kerülnek örvendetes, vagy egészségtelenül aktív kereszt-tűzébe. A következőkben, amikor a szituáció másik tényezőjével a diákkal foglalkozunk elsősorban egy-egy utalással feltétlenül vissza kell térnünk a kiválasztott tanártípusok elemzésére, illetve egy-egy viszony-motívumára.

MILYEN LEGYEN?

A tanár-diák kapcsolatban, a diák tanárról formált véleményének alakulásában a subjektív vonások a dominánsok. A vizsgált diákkollektíva tagjainak egyedi megnyilatkozásai közül az következők, hogy elsősorban a tanított szaktárgyhoz való viszonyulás szerint fogadják el a munkakapcsolatban a tanár, ilyen vagy olyan tudati érzelmi motivációval. Bizonyos szaktárgyak iránt érzett rokonszenv, várakozás

(különösen a művészeti jellegű szaktárgyak esetében) jóértelemben alapozhatja az ideális tanár-diák viszonyt. De ilyenfajta viszonyítások is fontosak; ki tanított azt megelőzően, az érdemjegyek hogyan születtek, milyen a tanár külső megjelenése.

A nyilvánvalóan legfontosabb, igényelt tanár tulajdonságokat a vizsgált öt tanártípusnál csak részben találhatjuk meg. De lehet tovább is tágítani a kört a jellemző tanártulajdonságok sorrendjében. Imponáló a szaktudásunk? Igen. Itt tud a pedagógusok többsége megítélésem szerint leginkább megfelelni a követelményeknek. Viszont az ismeretek korszerűségével, állandó frissítésével már nem kis probléma van. Őszinteség. Nos, itt lehet a legtöbb kérdőjel. Mert őszinteségről sokat lehet beszélni, de tanár-diák viszonyban megvalósítani elég kevésbé sikerül. Igazságosság? Következetesség? Korszerű módszerek? Mindezekkel igen sok probléma van pedagógusainknál. Vizsgálati körünkben legföljebb a pedagógusok 50^{0/0}-a felel meg az igényelt tulajdonságoknak. A korszerű módszerek vonatkozásában még annyi sem. Pedig ha valamivel, úgy a sablonos, sematikus rutin mechanizmussal, gyakorlattal meg lehet bénítani az új típusú tanár-diák viszony kialakulási folyamatát.

Nos, hát milyen legyen végül is a tanár ebben a viszonyban? Sokan úgy fogalmazzák a szélsőségeket: félelmetes vagy megértő. Diákválaszok is sok érdekes motívumot produkálnak ehhez a megközelítéshez. A „félelmetes” tanár végletekig élezi a tanár-diák objektíve létező távolságát, szigorúan híres, legendás, követelményei riasztóak. A probléma abban a variációban jelentkezik elsősorban, ha a félelmetes tanár önmagával szemben már nem olyan igényes.

Döngő hanggal, kidülesztett szemmel teremt ugyanazt a félelem állapotot, amit emez vaskövetkezettségével. Az is gyakori, hogy egy nevelési szituáció kezdetén a „félelmetes hírű” tanár így kezd, így intonál, hogy a munka zökkenőmentes legyen majd. Aztán ami a maga szerepét illeti, kienged, órái fecsegéssé olvadnak, még vicceket is lehet mesélni sorozatban, de elég egy szemöldökösszehúzás és elmarad a nevetés. Mert az alapozásnál megteremtődött a függés, a félelem léggömbje.

Ez az utóbbi típus munkája során kialakuló helyzet a legszerencsétlenebb, mind didaktikai, mind nevelési szempontokból. A „megértő” tanár a diák barátja akar lenni, bizalmat ad, maga is őszintén kitarja kártyáit, és mindezt tudatosítani igyekszik a diákokban. Megfogalmazza elképzeléseit. Ez az út is igen gyakran rázósnak bizonyul, mert a megértés, a folytonos elnézés, megköti a tanár kezét, a szükséges fegyelem meglazul, mindent lehet csinálni az órán, a tanár tanacsatlanná válik, a legértelmesebb gyerekek szánják az ilyen tanárukat.

A megértő típus optimális nevelési helyzetet, jó tanár-diák viszonyt akkor tud teremteni, ha kitűnő (ritka) pedagógiai érzékkel szab határokat; emberismerete, következetessége megóvja a széthullástól. Az teljesen nyilvánvaló, hogy egyetlen tanár sem kristályosodik, ilyen vagy olyan általam felvázolt típus teljességébe, arról van szó pusztán, hogy a tanár-diák viszonyban ilyen vagy hasonló keretek, szélső típusok mozgásában valósul meg az előrehaladás. Az előrehaladás, amely kétségtelen tény. Hiszen a fentebb elemzett gondok ellenére is napjainkban egyre inkább tanárközelségbe kerül a diák, egyre inkább a szocialista humanizmus hatja át a kapcsolatot. Tendenciáját tekintve örvendetes az is, hogy a diák egyre természetesebben viselkedik az iskolában, a tanár előtt. Csengetéstől csengetésig is, az iskola falain kívül is.

KÖZÖSSÉGBEN

A tanár-diák viszonyt úgy is felfoghatjuk, mint két kollektíva egy-egy tagjának – tantestület, diákközösség – munkakapcsolatát. Ez a megközelítés azért lehet érdekes, mer a két kollektíva kapcsolatában igen gyakran káros hatású „viszacsatolásokat” lehet tapasztalni, s ezek meghatározhatják, deformálhatják az egyes tanár törekvéseit, eredményeit is.

Arról van szó, hogy valósággal objektív követelmények jelentkeznek a tanári kollektíva vonatkozásában is. Optimálisan jó közhangulat, összetartás, belső fegyelem kell jellemezze a tanári együttest. A kollektív diákelfogadás erősen hat az egyedre, a kollektív elutasítás, közöny csaknem lehetetlenné tesz egyes pedagógusi törekvéseket szocialista jellegű tanár-diák viszony kialakítására. Rossz pedagógus kollektíva nem tudhat eredményesen nevelni, mint csoport, mint közösség nem állhat példaként a diákközösség előtt.

Különösen érdekes mindez az ifjúsági mozgalom vonatkozásában. Tantestületeinknek, a vizsgált közösségekre is jellemző ez, nem sikerül élő mozgalmi életet, hatékony mozgalmi munkát teremteni az iskola keretei között. Pedig egyéb nevelési lehetőségeket nem elemezve, azok a tanár-diák viszonyának formálódására figyelve is megállapíthatjuk, hogy van lehetőség, amely kihasználatlanul marad. Konkrét tapasztalatokra alapozva elsősorban az óvatos javaslat igényével elmondanám mit tapasztaltam az iskolai ifjúsági mozgalom területén. Nem tapasztaltam, hogy az iskolavezetés, a tantestület őszintén komolyan venné az ifjúság mozgalmi munkájának irányítását, programozását. A pedagógiai-mozgalmi szakirodalom sémái szerint közismert keretekben engedjük főni a diákokat, engedjük értelmes, friss ötletek nélkül ellaposodni, felesleges teherré válni az iskolai szervezeti életet.

Öncélú agyonülésezések, formális feladatok, ismétlődő pénzbeszedések riasztóvá teszik az iskolai KISZ-t. Holott számtalan lehetőség kínálkozik ezen a téren, hogy a tanár közelebb kerüljön a diákhoz, formálódjék az igényelt, új típusú viszony. Először is meg kellene teremteni a lehetőséget, hogy a fegyelmi ügyek komolyan vett, első számú fóruma a KISZ legyen. Az iskola kialakuló éves munkatervének vitájába is, az iskolatanácsok munkájába is be kellene vonni a fiatalokat. A KISZ tanácsadó tanár puszta részvétele a formalitás felé hat, nem elég. A fiataloknak legyen módjuk hozzászólni az iskola legfontosabb kérdéseire, különösen olyanokhoz, amelyekben a döntés joga is övék lehetne (pl. központi kirándulások, sportrendezvények, társadalmi munkák, kulturális rendezvények, stb.). Éppen az élő KISZ munka teremtene módot a nyílt, őszinte kapcsolatok optimális tanár-diák viszony kialakulására. A KISZ-ben kellene tisztázni végre olyan közös témákat, a nyílt vita légkörét feltételezve, mint a lassan intézményesedő sűgás, csalások, másolások kérdéseire. A KISZ-ben lehetne megalapozni a lehetőséget, hogy a tanóra sokkal zártabb korlátozottabb lehetőségein túl őszinte vita alakulhasson ki erkölcsi, politikai kérdésekről. Mindez tudatosan végig gondolt iskola-vezetési, pedagógusi sugalmazás, szorgalmazás nélkül önmagától nem fog elindulni, gyümölcsöződni. Többet kell várni a KISZ-től, de több segítséget is kell nyújtani a KISZ-nek a középiskolákban.

A szocialista tanár-diák viszony kialakításának folyamatában az eddigieknél jóval több gondot kell fordítani arra, hogy az egyéni foglalkozás mellett a kollektív ráhatás lehetőségei is gazdagodjanak.